

IZVESTJA

Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik IX.

1899.

Sešitek 2.

Rimska cesta „Aquileia—Siscia“.

Spisal Sim. Rutar.

(Dalje.)

V Emono je prišla rimska cesta prav tam, koder vodi sedanja »Rimska cesta« na Lužo in na Valvazorjev trg. Vhodna vrata so se imenovala »porta principalis sinistra«. Tu nekje je moral stati rimski »forum«, od katerega je vodila glavna cesta dalje po Gradišču skozi »porta praetoria« (pred Wurzbachovo hišo) in po »Dunajski cesti« proti Šavi. Dolenjska cesta pa je šla po »via principalis« mimo križevniške cerkve in po Salendrovih ulicah naravnost proti Ljubljani. Čez Ljubljano je držal lesen most nekoliko nižje pod sedanjim šentjakobskim mostom naravnost proti »Stiškemu dvorcu«, da se je prišlo prav v središče prvotne Ljubljane iz dobe mostišč, t. j. na sedanji »Stari trg« ali »Pod lipo«. Ko so l. 1889. polagali cevi za ljubljanski vodovod, izkopali so več predmetov iz omenjene dobe. Proti koncu Florijanskih ulic so našli tudi grobe, prazgodovinske in rimske.

Rimska cesta je držala kakor sedanja karlovška cesta čez Grubarjev kanal. V Kurji Vasi pa se je ovijala prav okrog Golovca (koj nad vasjo je stalo prazgodovinsko gradišče), držala je torej nekoliko bolj na levo od sedanje. Ko so kopali l. 1892. za dolensko železnico, so našli od avgusta do novembra za zadnjo hišo »pri Andrejcu« ali »pri Uraniču« več prazgodovinskih in rimskih grobov, med njimi tudi dve bukovi

krsti, ki sta pa koj razpadli. Poleg preperelih kostij od moških oseb sta bila v vsakem grobu še po dva sandalska podplata, ki so bili pa tako suhi, da so koj izgoreli, ko jih je nevedni sluga železniškega podjetja zagnal v peč. Na obronku je bilo v lapor vdelenih kakih 16 lukenj, v katerih so bili ostanki žganih mrličev. Tudi rimski grobi so bili v lapor vdeleni in v vsaki luknji so stale posode. Iz opeke so bili sestavljeni 4 grobi, ki so ležali malo nad cesto, komaj 0,5 m pod zemljo (pri enem so bile opeke postavljene v podobi strehe). V njih so bile lampice, črepinje od posod, fibule, denarji itd. Železniško vodstvo je bilo dolžno izročiti vse te predmete muzeju. Koj pod temi grobi (t. j. nižje na desni strani), je držala rimska cesta, katero preseka železnična proga koncem Andrejčkove hiše, malo na levo stran od sedanje karlovške ceste. Našli so jo 1,5 m pod sedanjim površjem (pomniti je pa, da se je zemlja z Golovca večkrat usedala), bila je 6—7 m široka in sestavljena od spodej iz debelega kamenja, na katero je bil naložen savski prod.

Iz Kurje Vasi je vodila rimska cesta vedno ob podnožju Golovca nekoliko na levo od sedanje, tako da stoji na nji že marsikatera sedanjih hiš. Pri »Ocvirku« sta se videla baje še pred tridesetimi leti dva rimska (?) vodnjaka. Ob vsi cesti dobivajo mnogo denarja, zlasti srednjeveškega in novejšega, ker je po njej vedno korakalo mnogo vojakov, tudi Turki so prihajali po njej v Ljubljano. Tako so našli delavci l. 1892. pod neko dvajsetletno češnjo pri 6,8 km (železničnem) mnogo srebrnega denarja, katerega so pa hitro poskrili.

Nekoliko dalje od Lavrice, blizu 7. kilometra državne ceste, cepila se je pri mostiču stranska rimska cesta proti Babni Gorici. Delavci, ki so šoto rezali, našli so jo leta 1873., a prof. Müllner trdi, da jo je on našel, kar se pa ne vjema z njegovim popisom v »Emoni« str. 22—23. Karl Dežman jo je dal l. 1876. pri Babni Gorici in pri Strojarijevem grabnu odkopati. Položena je bila na črno šoto 1—1,3 m pod sedanjim površjem in nanešena v severnem delu iz dolomita,

v južnem pa iz proda, katerega so bližnji potoki nanegli. Prof. Müllner sam priznava (str. 22), da se njeni zadnji sledovi nahajajo »na vzhodni strani Ižice«, in (str. 88.) da je prišla do trdne zemlje, »med Kremenico in Studencem, torej nasproti dolini pod Sarskim, še vzhodno od zadnje hiše na Studencu«. Kje je torej tista »schnurgerade Richtung« med Babno Gorico in Studencem? Ko bi ta bila, morala bi rimska cesta vsaj jedenkrat prekoračiti Ižico, a dokazano je, da je niti jedenkrat ni prestopila.

Kam pa je torej vodila stranska rimska cesta mimo Babne Gorice? — Vodila je več ali manj naravnost proti Staremu Trgu pri Ložu, torej v deželo Japidov. Dotikala se je pa teh-le posameznih krajev: Kremenica, Golo (rimske kamni), šla je pod Kureščkom čez Lomnik na Purkarče, Mačkovec in Selo (važen prehod¹⁾), rimsko zidovje, dve hiši, gostilni ali carinarnici), Studenec, Hudi Vrh, Metlje in Stari Trg. Od tod je šla glavna proga čez Dane, Stare Ognice na Javorniku, Juršiče, Parje, Ravne, Buje, Britof, Naklo, Motavun in Lokev v Trst (Primeri: »Izvestja muz. društva«, V. 214). Od Starega Trga je pa gotovo vodila tudi manjša tovarna pot na Prezid in dalje v kupsko porečje.

Toda vrnimo se k glavni vojaški rimski cesti. Od Lavrice dalje je vodila cesta skozi in skozi ob sedanji državni cesti, odnosno skozi Tlake po stari cesti na Razdrto. Tu so našli pri kilometru 18·56 (železničnem) rimski grob v amfori s prednjim delom svetilke. Pri kopanju za šmarijski vodovod so našli na cesti mnogo rimskih črepinj, ki so bile bogve kdaj na njo zmetane, da so služile za gramoz. Nad vasjo Šmarije, zahodno od nje, so našli veliki teden leta 1896. 10 rimskih grobov z mnogimi razbitimi svetilkami (jedna je imela krasno marko SERENI), z 2. balzamarjema in 1. Trajanom. Višje gori, »na Režilah«, je stalo prazgodovinsko gradišče. Podobne rimske

¹⁾ Prehod je bil zagrajen z rimskim zidom od Gradiškega Vrha do Sv. Primoža in do Sv. Ulrika nad Nadliškom.

predmete so našli tudi za Škrjančevo krčmo, potem pri kozolcu hiše št. 25. in na stavbišču hiše št. 31.

Od Šmarija naprej je vodila rimske cesta malo bolj na levo od sedanje, naravnost po dolinici med Sapom in Paradščem. Na obronku »Farovškega hriba«, prav ob poti iz Šmarija v Podgorico, je izkopal J. Pečnik 29. avgusta l. 1896. v naglici dva žgana rimska groba v globini samo 0,3 m z mnogimi razbitimi posodami, ali z dobro ohranjenima leščerbama VETTI in AGGILIS. Tam je še vse polno žganih rimskih grobov, od katerih ne leži nobeden globočjeji nego 0,5 m. Zato bi bilo vredno ves ta kraj natančneje prekopati. Ko so gradili dolenjsko železnico, našli so med Sapom in Podgorico več žganih rimskih grobov (tudi sarkofag iz mehkega kamena so bili že poprej tam našli) med kilometrom 23,4 in 23,6 na kraju »Mahujč« in šmarijskimi parcelami 398, 399 itd. V teh grobih so bile velike črne in rudeče žare iz II. stoletja, podobne onim pri Trebnju, potem svetilki FORTIS in NERI (odtisek se je na zemlji poznal, svetilki sta bili že razdrobljeni). Iz vsega tega sledi, da je morala pri Šmariju stati večja naselbina že za časa Rimljanov, čemur se ni čuditi z ozirom na imenitno gradišče na Magdalenski Gori.

Od Šmarija, odnosno Cikave, je vodila zopet neka stranska pot naravnost proti jugu, ker se tjadoli tudi sledi stara cesta. V jarku pred Lukmanom se sledi 0,6 m pod zemljo 5 m široka cesta po sredi močvirja. Nasuta je z gručcem, kateremu se pozna, da so ga strla kolesa. Ta cesta je držala vedno pod sedanjo cesto proti Stranski Vasi in potem dalje proti Pra-prečam. Ljudstvo jo imenuje »stara cesta« in pri obdelovanju polja izgreba še vedno mnogo zdrobljenega gramoza. Čeravno ta cesta morda ni rimska, vendar je gotovo, da so tudi na Grosupljem bivali ljudje ob času Rimljanov, kajti pri zidanju železnice so našli na parcelah 997 in 998/1 14 rimskih grobov z debelimi črepinjami, brez priložkov, brez brona in denarja, kar je dokaz, da so bili tu pokopani domači siromašni ljudje. Naselbina je stala bržkone pri cerkvi sv. Mihaela, posamezne

koče so bile med tamošnjimi skalami postavljene. Okoli Grosupljega se nahaja vse polno železovca. Nad Stransko Vasjo je »gradišče« 408 m (na specialni karti napačno zaznamovano), čegar nasip se še kakih 50 m daleč prav dobro pozna in je do 5 m visok, zlasti na severni strani; na vzhodu kopljejo gramoz, ki se trklja navzdol po mali žlebinu proti neki stopici.

Vojaška rimska cesta pa je držala po že omenjeni dolinici pod Paradiščem in dalje pod Hrastjem čez položeno preval proti Taboru. Pod hišo »Fortica« se je spuščala počasi v dolino Starega brega, kjer se pa njeni ostanki več ne poznajo, ker so jih povodnji odnesle. Ravno isto se je zgodilo tudi dalje gori proti Mali Stari Vasi, kjer je cesta prestopila po mostu na levi breg potoka. Tu se vidi srpu podoben zavoje z lokom na desno, ki je natančno zarisan na originalni sekciji vojaško-zemljepisnega zavoda. Po tem zavoju vzpenjala se je rimska cesta ob južnem obronku Kovačevcu in nad zaselkom Gorenje Duplice (sedaj je tam sam gozd) proti Kotanjasti dolini Seltorje (?) na severni strani vasi Peč. Ljudstvo imenuje to dolino tudi kar naravnost »Cesta« in trdi, da se nahajajo v njej »rudne jame«, zato je ime bližnje vasi »Peč«. Po omenjeni dolini se je vzdigala počasi rimska cesta do najnižjega prelaza na Golovcu, ki je pa z visokim drevjem poraščen. Onkraj Golovca se nahaja plitka Spodnjobrezovska kotlina in ob njeni severovzhodni strani se je ovijala polagoma rimska cesta, koder vodi še sedaj poljska vozna pot. Ljudstvo pravi bližnjim njivam »Za cesto« in ves kraj se imenuje »Cesta«, čeravno sedaj ni nobene ceste tam. Omenjena poljska pot pride pri križu na vožno pot iz Police proti Višnji Gori in ravno po tej progi je šla rimska cesta mimo nekega kozolca do višine 460 m, kjer se svet prevali proti Višnji Gori. Tu blizu se nahaja mnogo žlindre in ob vozni poti iz Spodnjega Brezovega proti Peči so izkopali že več žganih grobov, ki so bili s ploščami pokriti in so imeli velike lončene posode. Pri Gorenjem Brezovem, vzhodno od Police, so našli med vrhuncema Kucelj in Gradišče (gotovo sta bili na obeh gradiščih)

že mnogo rimskih starin, zlasti lep zlat od Arkadija, katerega hrani trgovec Trdina v Ljubljani.

Od omenjene višine (460 m) vodila je rimska cesta ob sedanji vozni poti na Višnjo Goro. V rebru pod to višino se je čisto nič ne pozna, ker so jo nalivi odnesli s strmega obronka. Pozneje pa, ko postaja obronek bolj položen, sledi se jo prav dobro, večinoma pod sedanjo vozno potjo. Čem bolj se približujemo graščinskemu polju nad Pristavo, tem bolje jo sledimo. Na zadnje prestopi cesta popolnoma na polje (na desni strani vozne poti), se zavije na lahko od leve proti desni, prestopi železnico in vodi za pristavo pod gradom Weixelbach proti kolodvoru. Južno od kolodvora prestopi rimska cesta zopet na vzhodno stran železnice in pod kapelico M. B. prekorači vozno pot Višnja Gora—Stari Trg. Tam blizu so izkopali dva visoka štirivoglata stebra z nadpisi, katera so pa na okroglo obtesali in na polovico stanjšali ter ju postavili kot podporna stebra v Hribarjev hlev pod Višnjo Goro. Na njivi graščine Weissenstein, občine Dedendol, blizu hišice št. 29/26 sledi se rimska cesta prav lahko, če se z železnim drogom v zemljo zabada. Tam je stal tudi neki rimski kamen (»ara«?), kakor ve ljudstvo pripovedovati.

Od Starega Trga proti Hudemu je sledila rimska cesta sedanji progi, le da je na nekaterih krajih, kjer so sedaj ovinki, držala bolj naravnost nad njo. Od Hudega naprej pa se je držala levega brega Višenjskega potoka do tje, kjer se potok skoro pravokotno obrne proti jugu. Tu blizu nekega mlina in pile, na »Stranjskih njivah«, se je našel velikanski rimski miljnik z napisom XXXXIII NEVIODVNVM, kar se z resnično razdaljo in z malim razločkom tudi s tabulo popolnoma vjema (Müllner, Emona, str. 95; Deschmann, Führer, str. 179). Ta miljnik dokazuje, da je tu stala rimska postaja Acervo, ali Acervone (ime spominja morda na bližnje gomile, katerih je vse polno tje gori proti Studencu in Viru).

Od Acervona je držala glavna rimska cesta naravnost proti vzhodu čez »Meniške njive«, južno od nove hiše št. 30. Od

omenjene postaje pa se je cepila tudi zelo važna stranska cesta, ki je držala proti jugu celo na Hrvaško. Zasleduje se jo prav lahko mimo Mlinščeva, Gorenje Vasi in Kompolja proti gozdu Kremenjek. Že koj okoli Kravjeka se nahajajo nenavadni prazgodovinski ostanki, ki do sedaj še niso bili zadosti preiskani. Ob izviru Krke, zlasti pri Znojilah, se nahajajo rimski grobi, ki segajo daleč gori proti Vrhom. Tudi koncem zadnjih hiš v Gabrovici, in sicer le vzhodno od ceste, je več rimskih grobov, s ploščami pokritih. V zapuščeni cerkvi sv. Jurija na Korenu je bil vzidan rimski kamen veterana II. legije Maltija. Na Mačkovem Vrh (710 m) nad Korenom je stalo močno utrjeno gradišče, kjer se vidi mnogo črepinj in okroglih zidov (hišnih temeljev?).

Pri Valični Vasi, nad staro cesto, je stala ob času Rimljanov še precejšnja naselbina, ki je pa segala tudi v poprejšna stoletja nazaj, ker se je našlo poleg rimskih tudi mnogo latenskih predmetov. Bilo je še precej hiš različne velikosti in oblike. Zidane so bile pa le pri tleh, in še to slabo, zgorejeni del hiš je bil ves lesen. Vzhodno od te naselbine je našla kmetska deklica v septembru l. 1896. na nekem zelniku krasen rimski vrč, lepo celo fibulo iz latenske dobe in tri bronaste ključke. Vse to je ležalo pod kamenjem, kar je znamenje, da je sovražnik naselbino razdejal. Vrč je bil bržkone iz Akvileje prenešen, je bil zelo težek, 27 cm visok, 53,5 cm v obsegu in držal je skoro tri litre. Posebno lepo okrašena je bila roča: pod nekim drevesom je sedel satir s hermafroditom, kateremu se je od zadej bližal, stiskajoč mu prsi z desno roko: nad drevesom, že na ročinem locnju je visel zajec in dve ustreljeni ptici s kljuni navzdol. Od Valične Vasi doli proti cerkvi sv. Martina je vse polno prazgodovinskih grobov, najpoprej latenskih, potem pa halštatskih; v pokopališčnem obzidju omenjene cerkvice je bil vzidan rimski kamen.

Tudi na strmem obronku pod Valično Vasjo je stalo bržkone malo gradišče, mimo katerega se je prišlo do vasi Rebrice. Zahodno od Velikih Rebric so rimski grobi med

skalami, kakor bi bil kdo buteljke v pesek zagrebel. Pod Malimi Rebricami nahaja se že blizu Krke skalnata votlina »Rivča (Rimča?) jama«. Bila je od spred zagrajena z visokim zidom. Ker o deževju mnogo vode iz jame prihaja, je voda zid izpodkopala, da se je o potresu 14. aprila l. 1895. podrl; ostal je le še mali del z okencem po koncu. Po letu gonijo pastirji o slabem vremenu in o poldanski vročini živino v to votlino. Po dolgi lestvici se pride lahko v zgorenji del votline, kjer se nahajajo človeške kosti iz turških časov, ali tudi iz prazgodovinske dobe; natanko votlina še ni preiskana. Med Sv. Martinom in Šmihelom na desni strani Krke se nahaja že od starodavnih časov prehod čez reko. Pri poslednji vasi je stala rimska naselbina, ker se tam nahajajo temeljni zidovi in so našli že več novcev iz IV. stoletja.

Od Valične Vasi je držala rimska cesta vedno od zgoraj po hrbtu skozi Šmarjeto, Sv. Križ, Cvibel in Zafaro pri Žužemberku, kjer se je našlo že več prazgodovinskih stvari. Ali mnogo važnejše najdišče je severovzhodno od Žužemberka pri Dobravi, dobrniške fare. Na bivšem pašniku, vzhodno od vaške cerkve, je izkopal J. Pečnik od 6. aprila do konca decembra l. 1898. 27 gomil in našel v njih 229 celih grobov. Gradišče, h kateremu ti grobovi spadajo, se nahaja na bližnjem 310 m visokem griču med Dobravo in Koriti. Ves nasip se mu še dobro pozna, čeravno so sedaj njive gori, kjer raste turšica, krompir in fižol. Na najvišjem mestu sredi gradišča spozna se posebno oddeljeno bivališče, kjer je stanoval glavar naselbine. Proti severovzhodu se spušča grič stopicasto proti ravnini. Glavni vhod na gradišče je držal od jugovzhoda, torej od Dobrave sem, drugi pa od severa in po tem še sedaj vozijo ter živino gonijo. Blizu tega vhoda leži na gradišču brezbrojno kosov žlindre. Temu nasproti, na griču vzhodno od Zagorice, stala je druga, manjša naselbina. Pri Revi nad Koriti je odprl J. Pečnik v novembru leta 1897. tri velike gomile, ki so bile 3 m visoke in so imele 12 m v premeru, a v sebi le po 1 moški, s kamenjem obloženi grob. Pri glavah so imeli mrlični lončene

posode (jeden celò dve) in vsi skupaj 13 pušičnih ostij. V drugi gomili je ležalo tudi vse polno konjske oprave. Ob cesti iz Korit v Dobravo pa so našli mozajčna tla iz IV. stoletja, rimske grobove, mnogo raztopljenega svinca in v nekem loncu nad 250 srebrnih rimskih novcev.

Vzhodno od Žuženberka stoji farna vas Ajdovica, ki že po svojem imenu naznačuje, da je bila tam prazgodovinska naselbina. In cerkev sv. M. Magdalene v Spodnjem Globodolu tudi kaže, da je bilo tam prazgodovinsko grobišče, kjer so izkopali dosti lobanj. Dotično gradišče je stalo bržčas na bližnjem griču (321 m).

Rimska pot pa je vodila skozi Sadinjo Vas in Mačkovec. Tudi tu so bile že v prazgodovinski dobi naselbine in se nahajajo podobni ostanki hiš, kakor v Valični Vasi. Zadnjim hišam v Sadinji Vasi se pravi »Gomila«. Severno od cerkve, blizu griča (255 m), se nahajajo ostanki rimskih hiš in grobov, ki so pa večinoma že porušeni (lampice nosijo marko: CRESCES in VTOGENE). V gozdu, bolj proti severu, stojé lepe gomile. Okoli cerkve v Mačkovcu se vidijo ostanki precejšnje rimske naselbine in tudi vzhodno od cerkve je stala še hiša. V dolu, severovzhodno od vasi, so lepi rimski grobi iz opeke zloženi; pri kapeli »Stari pil« pa se razprostira prazgodovinsko grobišče.

Vzhodno od Dvora se vzdiga prazgodovinska naselbina »Gradec«, ki ima kamenit nasip v obsegu 2000 korakov. Vhodi so bili od severovzhoda in jugovzhoda strani. Sredi gradišča je 15 m globok dol. Gomile stojijo v bližini na jugovzhodni strani (jedna je celò na špeciálnej karti zaznamovana) na parcelah 163/1 in 1493 dvorske občine. Neka gomila na severni strani Vinkovega Vrha je 190 m dolga in okoli 100 m široka. J. Pečnik, ki je te gomile l. 1885. (?) preiskaval, trdi, da so zelò bogate. (Primerjaj: Deschmann, Führer durch das krainische Landesmuseum str. 63 in 64.)

Nekje med Dvorom in Sotesko je morala priti rimska pot v dolino ter je prekoračila Krko pri Soteski. Od tod je

vodila dalje mimo Meniške Vasi, skozi Turen, Poljane, Črmošnice, Brezje, Gaber pri Semiču, Kot, Ručetno Vas in mimo Rožanca v Črnomelj. Vsa ta proga še skoro nič ni preiskana. Gomile so znane jedino one na meniških steljnikih, potem v »Branževcu« pri Selih blizu Toplic in potem dolgo raztegnjeno grobišče po Cerovcu proti Uršnim Selom. Ko so v tem kraju pokopališče razširjali, naleteli so tudi na rimske grobe. Dobro znan in natanko opisan pa je »mitrej« blizu cerkve sv. Jurija v Rožancu. Tod mimo je vodila neka stara pot iz Planine (Stockendorf) naravnost proti Gradcu (Gradac) in Podzemlju. V Črnomlju pa so dobro znane gomile pri Loki (Mitth. der k. k. Centr. Com., 1897), potem blizu nje rimska naselbina med zavojem Topliča in rimski kameni v graščinskem mlinu.

Iz Črnomlja dalje je vodila rimska pot proti Adlešičem. Tam, na hribu Plešivica (366 m), kjer stoji cerkev sv. Magdalene (ne brez pomena!), je moralo biti nekdanje velikansko gradišče, ki pa še čisto nič ni preiskano. Iz Adlešičev dalje je šla rimska pot ob Kolpi proti Marijinemu Dolu in potem čez reko na karlovško cesto na Hrvaškem. Tam se je gotovo zjediniła z drugo rimsko potjo, ki je vodila iz Novega Mesta čez Gorjance mimo Metlike na Karlovec. (Dalje prih.)

O Valentinu Vodniku.

Spisal Iv. Vrhovnik.

I. Vodnik — dijak.

»Od 1770 do 1773 posluham per Jesuitarjih v' Lublani s'heft latinskehe škol,« piše Valentin Vodnik v svojem životopisu, zabeleženem na prvem listu »Velike Pratike« leta 1795.—1797. Kako je poslušal latinske šole, izvemmo iz izveštij jezuitske gimnazije. Uporabiti mi je bilo moči izveštji iz l. 1770. in 1772. iz ljubljanskega muzejskega arhiva in izveštje iz l. 1773., ki ga hrani g. prof. Tomo Zupan v

svoji, radi mnogih knjižnih redkostij znameniti knjižnici. Naslov in uredbo teh programov sem popisal v »Izvestjih« leta 1895., str. 122., v člančiču: Anton Linhart kot dijak.

Program iz leta 1770. navaja Valentina Vodnika »in Elementari Grammatices Classe«. »Ex Versione Latina« je bil za tremi premijanti sedmi pohvaljenec. »Ex Praeceptis« je bil z Ljubljančanom Maksimilijanom Schniderschitzem vred drugi obdarovanec. »Ex Historia« je bil za dvema obdarovancema tretji pohvaljenec, »Ex Themate Graeco« za edinim premijantom četrti akcesist. Hvalnih redov ni dobil: »Ex Versione Germanica«, »Ex Arithmetica«, »Ex Geographia« in »Ex Doctrina Christiana«.

Leta 1772. je bil Vodnik »in Media Grammatices Classe«. Gimnazijsko izvestje rečenega leta poroča, da je bil »Ex Versione Latina« za tremi premijanti osmi akcesist. »Ex Versione Germanica« je bil s Podbrežanom Janezom Strittichom vred tretji obdarovanec, »Ex Praeceptis« za tremi premijanti prvi pohvaljenec, »Ex Arithmetica« za dvema obdarovancema tretji akcesist, »Ex Historia« za tremi premijanti prvi pohvaljenec, »Ex Geographia« za dvema obdarovancema šesti pohvaljenec, »Ex Themate Graeco« za edinim obdarovancem tretji pohvaljenec, »Ex Doctrina Christiana« za edinim premijantom ednajsti akcesist.

Program iz leta 1773. omenja Vodnika med dijaki »Ex Suprema Grammatices Classe«. S Primožem Smoletom vred je bil obdarovan na tretjem mestu »Ex Epistola Latina«. »Ex Epistola Germanica« je bil za štirimi premijanti četrti akcesist, »Ex Carmine« za štirimi obdarovanci drugi pohvaljenec, »Ex Praeceptis« za tremi premijanti prvak med akcesisti, »Ex Historia« za dvema obdarovancema sedmi pohvaljenec, »Ex Themate graeco« za edinim premijantom prvi akcesist, »Ex Doctrina Christiana« za edinim obdarovancem osmi pohvaljenec. Med odličnjaki aritmetiki in geografi tega razreda se ne nahaja Vodnikovo ime.

Katere sošolce je imel »Valentinus Vodnig, Carn. Schiskan.« (tako je zabeležen v jezuvških programih)? Součenec mu je bil Peter Fischter, rojen dne 19. rožnika 1759 pri Županu v Naklem na Gorenjskem, od l. 1788.—1796. župan ljubljanskega mesta, umrl dne 20. sušca 1800. Sošolci Vodnikovi so bili dalje duhovniki:

Andrej Achatscitsch iz Ljubnega, župnik na Dobrovi, pozneje od leta 1808.—1815. župnik pri sv. Petru v Ljubljani, naposled župnik in dekan v Šmarji pod Ljubljano, umrl v pokoju dne 23. velikega srpana 1846; Kočevar Lenart Prenner, pozneje župnik na Reki (Riegg) na Kočevskem, umrl dne 5. prosinca 1828; Cerkljanec Primož Smole, rojen na Spodnjem Brniku, župnik v Križih pri Trziču od leta 1798. do 13. dne malega travna 1809, umrl v pokoju dne 27. prosinca 1814; Podbrežan Janez Stroy, škofov dvorni kapelan, škofijski notar, župnik na Igu, pisatelj knjige: »Kerfhansku Premifhluvánje« 1783 (2. izdaja 1792), umrl dne 6. velikega srpana 1807; Krašljan Tomaž Suppan, poznejši župnik v Krašnji, umrl dne 26. malega travna 1817. Poleg teh so poslušali nauke »per Jesuitarjih« prej omenjena leta z Vodnikom vred: Jožef Kovatsch s Šmarne Gore, Vincencij Fer. grof ab Engelshaus-Efchey, Anton Peetz, Maksimilijan Schniderschitz, Frančišek Ramor, vsi štirje Ljubljančani, jezuvški semeniščnik Jožef Woschitz iz Vipave, Jožef Sumler iz Kranja, Simon Podlipnik z Bleda, Anton Rudesch iz Vipave »ex Comit. Gorit. Comens.«, poznejši grajščak v Ribnici (Vodnik mu je pisal z Gorjuš dne 3. svečana 1794 pismo, natisnjeno v »Ljublj. Zvonu« 1889, str. 396.), Jakob Boschitz iz Bistrice »Carn. Dorneg«, Anton Walland in Jurij Macher iz Loke, Krištof Nittel, »Bohem. Quitkav. ex Sem. S. J.«, Jožef Müller iz Ljubljane, Andrej Schmalz iz Ribnice, Jožef Juvantschitsch iz Gorice (»Goritiens.«), Frančišek Ksav. Motschnig iz Ihana, Frančišek Ksav. Kastelic iz Kočevja, Volbenk Mucha »Carn. Corneal.«, Nikolaj Jugovitz iz Kranja, Jožef Rupnig iz Vipave, Karol Dernovschek »Carn. Gurken.«, Primož Profseck iz Dola,

Janez Strittich iz Podbrezja, Vinc. Fer. Ruard z Dunaja, ki je bil leta 1772. v jezuviškem semenišču, Frančišek Korimschik iz Ljubljane, jezuviški semeniščnik Anton Stibel iz Vipave, Tomaž Doller, Frančišek Schaver, Janez Jerneitz, vsi trije iz radovljiške fare, Anton Kofs iz Kranja, Jurij Kunstel iz Loke, Sigismund Jovio iz Novega Mesta in Ignacij Dietrich z Vrhnike.

Vodnik se je šolal dve leti za Linhartom.

II. Vodnik — prosilec za kovorsko faro.

V Kovorju pri Tržiču je dne 24. velikega travna l. 1796. umrl župnik Jakob Tiringer. Višješkofijskemu razpisu kovorske fare se je odzval Valentin Vodnik, ki se je že dalje časa kopal z Gorjuš. Bil je med petimi prosilci na predzadnjem mestu. Prosili so Frančišek Gartner, župni vikarij v Mirni, Matej Pintar, lokalni kapelan v Bukovšici, Alan Makoviz, bivši župni upravitelj na Raki, Vodnik in Floribert Pogatschnig, lokalni kapelan v Rudniku. Dne 4. malega srpana l. 1796. je dobil Kovor Frančišek Gartner. (Škofijski arhiv v Ljubljani.)

III. Demšar-Upparjev beneficij.

Patron tega beneficija je bil ljubljanski škof. Prednost med prosilci so imeli duhovni sorodniki ustanovnika Demšarja. Za njimi so imeli prvi pravico do beneficija bližnji sorodniki so-ustanovnika Ignacija Upparja.

Po smrti beneficijata Florijana Moschine dne 6. prosinca leta 1795. je višje škofijstvo podelilo Demšar-Upparjev beneficij grofu Ignaciju Hohenwarthu. Jožef Demšar je tedaj priporočal višjemu škofijstvu svojega netjaka Janeza Inglitscha, ki pa zaradi slaboumnosti nikdar ni deloval v duhovnem pastirstvu. Pomožni škof Mikolič je odgovoril Demšarju, da škofijstvo nikakor ni hotelo pri oddaji beneficija prezreti opravičenih sorodnikov Demšarjevih in Upparjevih, še-le ko so ga zagotovili, da ni nikogar izmed teh sorodnikov, ki bi bil za rabo v duhovski službi, še-le tedaj ga je podelilo grofu Hohenwartu. Če bi se pa kdo izmed ustanovnikovih sorodnikov

oglasil, ki bi imel take lastnosti, kakoršne zahteva deželna vlada od prosilcev za beneficia simplicia, bode višje škofijstvo takoj oskrbelo Hohenwartu drugo službo. Vlada je namreč zahtevala, naj se beneficia simplicia spremenijo v beneficia curata. Beneficijati imej torej vse duhovnemu pastirju potrebne lastnosti. Teh pa ni imel Demšarjev priporočenec Janez Inglitsch.

Grof Hohenwarth je užival beneficij od 9. dne prosinca l. 1795. do sv. Jurija istega leta. Za ta čas je dobil delež 66 gld. 57 $\frac{1}{2}$ kr. Potem je šel župnikovat na Kopanjo. Naposled je bil dekan v Leskovcu.

Jožef Demšar ni miroval. Pritožil se je na vlado, ki se je ozrla na njegovo pritožbo ter dne 16. velikega travna l. 1795. opomnila škofijstvo, naj javno razpiše izpraznjeni beneficij ter ne prezira pri oddaji sposobnih sorodnikov Demšar-Upparjevih. Višje škofijstvo je na to dne 26. velikega travna istega leta razpisalo beneficij. Dne 18. rožnika je poprosil zanj Konstantin Kodelli pl. Fahrenfeld opiraje se na svoje dotedanje pomožno delovanje v duhovnem pastirstvu pri sv. Petru pri Ljubljani in pri mestni župni cerkvi sv. Jakoba. Na obeh krajih je spovedoval in bolnike obiskaval.

Deželna vlada je na zopetno tožbo Demšar-Inglitschevo ukrenila, naj beneficijati opravljajo po tri maše na teden pri oltarju žalostne Matere božje v cerkvi sv. Florijana ter naj hkrati delujejo v duhovnem pastirstvu pri župni cerkvi sv. Jakoba. Kadar škofijstvo oddaja beneficij, naj imajo pri enakih lastnostih prednost sorodniki ustanovnika. Demšar in Inglitsch sta umolknila. Višje škofijstvo je namreč dne 17. velikega srpana 1795 naznanilo c. kr. deželnemu glavarstvu, da se na razpis z dne 26. velikega travna istega leta ni oglasil noben sorodnik Demšar-Upparjev.

Beneficij je dobil Anton Erschen, ki je bil dotlej beneficijati v Dolu, s pogoji, da hkrati kapelanuje pri mestni župni cerkvi sv. Jakoba. Službo je nastopil dne 1. listopada l. 1795. Naslednje leto je dobil ekspozituro na Rovih. (Škofijski arhiv v Ljubljani.) Na njegovo mesto je prišel z Gorjuš Valentin

Vodnik. Kakor Eržen, je bil tudi on beneficijat pri sv. Florijanu in kooperator pri sv. Jakobu ob enem. (»Lj. Zvon«, 1889, str. 399.)

Vodnik je prvikrat pri sv. Jakobu poročal dne 14. velikega srpana l. 1796. in sicer: Jožefa Introzzi in Marijo Franz. Podpisal se je: Kaplan. Pozneje se je večinoma podpisaval: Stadtkaplan. Prvikrat je krščeval v omenjeni cerkvi dne 4. kimalca l. 1796. (Župni arhiv sv. Jakoba v Ljubljani.)

Prejšnjemu beneficijatu Antonu Erženu je bila plača v znesku 250 gld. z zadnjim dnevom velikega travna leta 1796. ustavljena. S 1. dnem velikega srpana istega leta je bila nakazana novemu beneficijatu Valentinu Vodniku. Ustanovna glavnic Demšar-Upparjevega beneficija je znašala 7000 gld. nemške veljave. Beneficijat je moral oskrbovati sveče ter za vino, mašno obleko in za cerkvenca plačevati cerkvi sv. Florijana po 28 gld. nemške veljave na leto. Tako je bilo običajno do Erženovega službovanja. On in za njim tudi Vodnik nista prejemale več obrestij ustanovne glavnice, ker je vlada združila Demšar-Upparjev beneficij z verskim zakladom, zato pa je nakazala beneficijatu-kooperatorju kongruo 250 gld., pristajajočo mestnim kapelanom. Eržen je vsled tega odtegnil cerkvi sv. Florijana gori omenjeni letni donesek. (Škofijski arhiv v Ljubljani.)

Ustanovljene sv. maše, združene z Demšar-Upparjevim beneficijem, je na prizadevanje Vodnikovo skrčilo višje škofijstvo od 156 na 52 na leto. (»Lj. Zvon« 1889, str. 399.)

Zadnjikrat je Vodnik krščeval pri sv. Jakobu dne 20. velikega srpana leta 1798.; v poročno knjigo šentjakobsko se je kot poročevalec zadnjikrat zabeležil dne 8. vinotoka l. 1798.

Tudi kot profesor je Vodnik rad pomagal ljubljanskim duhovnikom v pastirstvu. Tako je dne 29. listopada 1803 krstil v trnovski cerkvi Andreja Prezla ter se v ondotno krstno knjigo s krasno svojeročnico podpisal: »Valentin Vodnik Priester Aushilfe leistender«.

IV. Vodnik — prosilec za mestno faro sv. Jakoba v Ljubljani.

Kmalu po Vodnikovem prihodu v Ljubljano je umrl šentjakobski župnik Janez Nep. Chriftian, dne 12. kimalca leta 1796. Začasni župni upravitelj je bil prvi kapelan Gregor Walland. Za izpraznjeno faro so prosili: Jožef Pinhak, Gregor Walland, Valentin Vodnik in stolni kanonik Atanazij Schliber. Tako je razvrstilo višje škofijstvo prosilce na tabeli, predloženi vladi kot patronu šentjakobske fare. Poleg imen prosilcev ima ta razpreglednica še nastopne razdele: Patria, Aetas, Linguae, Mores, Studia, Locus stud., Materia, Clafsis seu profectus, Anni curae animarum impensi, Merita, Examen.

Kaj poroča ta listina o Vodniku? Marc. Valentin Vodnig^{*} Coop. ad S. Jacob. Exfranc. — Patria: Carn. Schishk. — Aetas: 40. — Linguae: Latin. Germ. Carn. — Mores: boni. — Studia, Locus: Monasterium francis. — Materia: Partes Theologiae in monasteriis tradi solitae — Clafsis seu profectus: non constat — Anni curae animarum impensi: 14 — Merita — — Examen in concursu generali subivit, et quando die 30 et 31^a Augusti 1791 ex omnibus materiis Im^{ae} clafsis calculum, prout examinis sub C. exhibent obtinuit.

Šentjakobski farani so si želeli Gregorja Wallanda (Carn. Rattmansd.) za župnika. Višje škofijstvo pa je priporočilo vladi Pinhaka prezrši zaradi njegove nemirne nravi kanonika Schlibarja. O Vodniku se v dotični vlogi z dne 17. listopada l. 1796. jako pohvalno izraža: »Valentin Vodnik, ein Franziskaner, dient 14 Jahre in der Seelsorge mit Zufriedenheit der Obern; ist eben zu einiger Belohnung von einer beschwerlichen Lokalie, zu einer gemächlichen Kooperatur eben dieses Jahr übersezt worden; er kann noch immer zuwarten.«

Vodniku je postal predstojnik prijatelj in nekdanji sopotnik na Triglav Jožef Pinhak (glej pismo Vodnikovo Pinhaku v »Lj. Zvonu« 1889, str. 397 in 398 in spis Fr. Orožna: »Valentin Vodnik kot turist in turistiški pisatelj« v

»Plan. Vestniku« I. str. 97—102). V spomin tega prosvetljenega ljubitelja naše domovine stoj tu označba, ki jo je predložilo višje škofijstvo ob omenjeni kompetenci vladi o njem: Joseph Pinhak concionator German. in Cathedrali et Seminarii Praefectus — Patria: Moravia — Aetas: 40 a. — Linguae: Latin. Germ. — Mores: boni. — Studia: Viennae, Theologia universa, 1ma clafsis — in cura animarum ab Anno 1789, ab illo tempore concionatoris Germanici off. omni applausu nec non Alumnorum Praefecti adimplet — Merita: ex officiis, quae obeunda habet, merita colligere licet — Examen: concurs. 29. et seq. aug. 1792. Zasluge Pinhake povdarja višješkofijski poročevalec vladi pišoč: J. P., der in das achte Jahr die Stelle eines Dompredigers vertritt, und zudem durch drey Jahre mit der mühsamen Aufsicht über die junge Geistlichkeit verbindet, auch zur Ansuchung einer Domherrnstelle geeignet befunden wurde. Diesem räume ich auch den ersten Platz unter den Bewerbern. (Škofijski arhiv v Ljubljani.) Konzistorijalec in mestni župnik Pinhak je postal 1. 1798. častni kanonik.

V. Kje je stanoval profesor Vodnik?

V »Instanzen-Schematismus vom Herzogthume Krain« za l. 1803. in 1804. stoji: Herr Valentin Marzellian Vodnig, Priester, k. k. öffentlicher und ordentlicher Lehrer den Poetik, wohnt am Platz 195. »Schematismus« za 1807 in 1808 poroča, da stanuje Vodnik »in der Kapuziner Vorstadt in der Augustinergasse 9«. Naposled je stanoval v frančiškanskih ulicah štev. 6 (nova), štev. 12 (stara) v Pogačnikovi (»Pri Štefanu«), nekdanj Kerschbaumovi hiši, ki je bila izza potresa l. 1895. deloma, l. 1896. pa popolnoma porušena. Preko nekdanjega stanovanja Vodnikovega — bival je v dveh pritličnih sobah omenjene hiše, ki je nosila vrh velikih vrat letnico: 1611 — se otvori skoro nova Miklošičeva cesta spajajoča Marijin trg s cesto na kolodvor.

VI. Kdaj je umrl Valentin Vodnik?

Mrtvaška knjiga farne cerkve Device Marije pred mostom Tom. III. str. 217. in 218. poroča: 9. Jänner — Kapuz. Vorst. 12 — H: Valentin Vodnig, k. k. Gymnasial Professor — 63 Jahre — Schlagfluss. Mrtvaška matica se je zmotila za en dan. Vodnik je umrl dne 8. prosinca ob 10. zvečer. Priča temu je izjava njegovega prijatelja dr. H. Coste v Vodnikovem Spomeniku str. 17. O tem svedoči »Laib. Zeitung« z l. 1819., ki je pisala v 4. številki: Verstorbene zu Laibach. Den 8. detto (Jänner) der Hochw. Herr Valentin Vodnig etc. Takisto poroča »Lokal- und Personal-Stand der Diözes von Laibach« z l. 1819. na str. 65. med umrlimi duhovniki o smrti našega pesnika: »Im Jahr 1819. Herr Vodnik Valentin, Professor der Italienischen Sprache zu Laibach, den 8. Jänner.«

Znameniti Slovenci.

Spisal Fridolin Kavčič.

Dr. Alojzij Dobravec (Debrauz) vitez Saldapenna.¹⁾

Porodil se je v Trstu dne 2. junija 1811. l. siromašnim roditeljem. Gimnazijske nauke je dovršil v Ljubljani, modroslovne v Milanu, pravoslovne na dunajskem in pariškem vseučilišču. Pridno se je tudi učil tujih jezikov. Poznal je dobro jezik slovenski, nemški, francoski, italijanski in angleški. Po dokončanih študijah je odpotoval iz Pariza v Milan, kjer je vstopil v avstrijsko državno službo, toda kmalu je izprevidel, da nima uradniške sposobnosti. Nemirna kri mu ni dala miru, ostavil je torej uradniško službo in prepotaval vso Italijo. Poslednjič se je ustavil v Neapolju, kjer je ostal 8 let. Tu se je

¹⁾ Louandre et Bourquelot, La littérature française contemporaine 1827—1844. Paris 1846 Daguin I. pag. 161. — Wurzbach pripoveduje isto kot Louandre. — Uradno poročilo avstro-ogersk. generalnega konzulata v Parizu.

mного sukal v diplomatičnih in političnih krogih in čutil je, da bi mu najbolje ugajal žurnalistiški poklic. Odpotoval je v Pariz in se tu oženil s hčerjo francoskega štabnega častnika Sigfelda. Vstopivši v uredništvo konservativnega dvornega časopisa »La Presse« postal je sčasoma eden najvplivnejših francoskih žurnalistov.

»La Presse« je bil ustanovil francoski pustolovec in publicist Emile de Girardin, ki je od kralja Ludovika Filipa dobival veliko denarno podporo.

Ko je hotel leta 1840. francoski minister vnanjih zadev Thiers Francijo tirati v boj proti Nemčiji, so ga Dobravec, Girardin in Lamartine v »La Presse« tako strastno napadali, da se je moral Thiers temu silnemu pritisku umakniti; dne 21. oktobra l. 1840. je dal ostavko in že 28. oktobra je zasedel njegov ministerski stol Guizot. Takrat se je Dobravec seznanil z Guizotom in ga začel v »La Presse« na vse pretege hvaliti, dasi je Guizotova vlada postala sčasoma silno nepopularna.

Ko se je dne 13. julija leta 1842. prestolonaslednik vojvoda Orleanski vsled skoka iz voza ubil, in so zaradi nasledstva nastale zmešnjave, postavil se je Dobravec na stališče princesinje Marije Amalijske Sicilijske v znameniti brošuri: »La Question de la Régence, exposée d'après les principes du droit et les usages des états constitutionnels de l'Europe.« (Paris 1842 Dusillion). Dobravec je bil prijatelj in somišljenik slavnega francoskega pesnika, zgodovinarja in politika Lamartinea in ko je Guizotovo postopanje napram Lamartineu tega sililo v opozijo, spisal je Dobravec brošuro »Guizot et Lamartine«, ki je vzbudila v Parizu splošno senzacijo. V tej brošuri Dobravec napada Guizota in zagovarja Lamartinea. A Lamartineu ni ta brošura nič koristila, kajti s svojo kandidaturo za predsednika poslanske zbornice je popolnoma propal, kar ga je napotilo, da je pristopil skrajni opoziciji. Ko je Dobravec, ki se je rad držal le mogotcev, uvidel, da Lamartine nič ne doseže, jel se je zopet bližati Guizotu. Res se mu

je tolikanj prikupil, da ga je ta v različnih diplomatičnih misijah pošiljal v Nemčijo, v Italijo in na Španjsko.

Leta 1845. je objavil Dobravec delo: »L' enseignement supérieur en harmonie avec les besoins de l' Etat. Projet de réorganisation des Facultes de droit en France, précédé d' une Lettre approbative de M. le ministre de l' instruction publique « (Paris 1845 Dusillion.) V tem sestavku opozarja na nedostatke francoskih pravnih fakultet. Vsled te publikacije ga je poslal takratni minister za pouk grof Salvandy na Nemško in Laško, da bi proučil tamošnje vseučiliščne razmere in predložil načrt za preosnovo francoske pravne fakultete. Dobravec je res izdelal dotični načrt in grof Salvady ga je predložil l. 1848. zbornici, toda februarjska revolucija ga je preprečila.

Ko je leta 1848. buknila v avstrijskih in italijanskih deželah, na Madjarskem in Avstrijskem ustaja, zagovarjal je Dobravec avstrijsko vlado v francoskih in angleških časnikih s tako prepričujočo doslednostjo in ostrostjo, da se takratni mogotec Cavaignac ni upal priskočiti laškim puntarjem na pomoč in da celò Košutove vlade ni hotel priznati.

To je menda največji Dobravčev uspeh. Le on je prozročil, da je tedaj Francija ostala nevtralna, kajti Cavaignac bi bil kaj rad pritegnil ustašem. Dobravčeve, v onem burnem času v »La Presse« objavljene članke »Communications« so ponatisnili evropski časniki.

Ko je meseca oktobra l. 1848. knez Schwarzenberg sestavil avstrijsko ministerstvo, naprosil je Dobravca, da naj bi objavil vse one članke, ki so vzbudili po vsi Evropi splošno zanimanje, v posebni knjigi. Dobravec jih je izdal z naslovom: »La question italienne«. (Paris, 1849.) Ta nesebični, patrijotični čin avstrijskega Slovenca in francoskega publicista Dobravca je avstrijskega cesarja napotil, da je meseca februarja leta 1849. imenoval Dobravca cesarskim svetnikom in mu pozneje podelil viteštvo.

Za časa ministerstva Bruckovega naprošen je bil Dobravec, da naj bi preosnoval avstrijske konzulate na Francoskem

in Španjskem. Imenoval ga je zategadel Bruck sekcijskim svetnikom trgovinskega ministerstva in pridetil avstrijskemu generalnemu konzulatu v Parizu. Tako je Dobravec postal avstrijski uradnik.

Francoska vlada je bila toli uljudna, da je za to Dobravčevo potovanje celò odredila fregato »Newton«. Dobravec je prepotoval Španjsko, Portugiško in severno obzežje afriško, pregledal in proučil je tamošnje avstrijske konzulate in mnogo storil za izboljšanje avstrijskih trgovinskih razmer. Svoja opazovanja in iskušnje je objavil v velezanimivih člankih »Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik«, letnik 1854, v II., III. in V. zvezku.

Ko so se začele orijentalске homatije, ni mu dalo miru; čutil je v sebi edino le poklic političnega publicista.

Da se je zamogel svobodno posvetiti političnemu delovanju, izstopil je iz avstrijske službe in jel z ostrim peresom v francoskih, nemških in angleških časnikih polemizovati proti Rusiji.

Največjo senzacijo so tedaj provzročili Dobravčevi diplomatični dopisi v časniku »Constitutionnel«. Bili so tem zanimivejši, ker je svoje informacije zajemal direktno iz francoskega ministerstva vnanjih zadev. Tedanji francoski minister vnanjih zadev Drouin de l' Huys mu je bil namreč osebni prijatelj.

Po sklenjenem pariškem miru je opisal Dobravec uzroke in nasledke tega miru v knjigi: »Le traité de Paris, ses causes et ses effets.« (Paris, 1856). V tej knjigi je objavil mnogo diplomatičnih tajnostij, ki so povzročile, da se je vsa ogromna zaloga te knjige v teku enega tedna razprodala.

Ko se je Napoleon III. polastil francoskega prestola, objavil je Dobravec zanimivo životopisno črtico tega vladarja. Podrobnosti mu je narekoval cesar sam, ki je bil nadarjenemu Dobravcu jako naklonjen.

Leta 1857. je bil Dobravec tajnik tretjega internacionalnega statističnega zborovanja na Dunaju in se je odlikoval kot

izurjen parlamentarec. Kongres in avstrijsko ministerstvo sta mu podelila pismeno priznanje. Dobravec je živel do smrti v Parizu kot obče čislani in spoštovani publicist. Avstrijski cesar, ruski car in drugi vladarji so mu podelili visoke redove. Umrli je v Parizu dne 17. prosinca leta 1871. ter je zapustil imetje svoji ženi. Ta je umrla dne 28. septembra l. 1893. Podedovali so jo njeni bratranci, Francozi Sigfeldi.

Andrej Perlah. ²⁾

Porodil se je Perlah kmetiškim roditeljem l. 1490. v Svičini nad Mariborom. Izobrazil se je na dunajskem vseučilišču, kjer sta mu bila učitelja sloveča matematika Stiborius in Collimitius (Tanstätter); pozneje se je poprijel medicinskih študij ter je postal l. 1530. doktor medicine. Promocija se je vršila jako slovesno. Veliki zvon cerkve sv. Štefana je dvakrat glasno zapel. Prvikrat, da se je slovesnost onega dne občinstvu naznanila, vdrgič je zvonilo k odhodu v cerkev. Vsi doktorji, licenciati, bachalauri in vseučiliščniki dijaki so se zbrali pred stanovanjem Perlahovim ter so vedli mladega doktorja v slavnostnem sprevodu v cerkev svetega Štefana, kjer jih je pozdravil mogočen glas trobent. Za dvor, za župana, sodnika in svétnike dunajskega mesta in za doktorje vseh fakultet so bili pripravljeni posebni sedeži. Ljudstva je bilo zbranega na stotine v cerkvenih prostorih. Doktorji so zaseli svoje sedeže in vseučilišni kancelar je kandidata na kratko ogovoril in pozdravil ter mu dovolil, da je smel stopiti na pripravljeni kateder. Na to je Perlah v slavnostnem govoru poslavljaj medicinsko fakulteto in prosil, naj se mu podelijo znamenja

²⁾ Mayer Anton Dr.: Wiens Buchdruckergeschichte, 1883. — Denis: Wiens Buchdruckergeschichte, 1782. — Denis: Merkwürdigkeiten der k. k. garellischen öffentl. Bibliothek am Theresiano, 1780. — Aschbach Josef Ritter von: Geschichte der Wiener Universität, 3 Theile 1877. — Kink Rudolf: Geschichte der kais. Universität zu Wien. — Perger: Der Dom von Sct. Stephan. 2 Theile 1854. — Schier: Specimen Styriae literatae. Vindobona 1769.

doktorstva. Promotor se dvigne s sedeža in mu odgovori. Koncem govora se dvignejo vsi doktorji in stopijo v kolo. Perlah vstopi v sredino kola in poklekne. Promotor mu pomoli v znamenje novega poklica odprto in zaprto knjigo, na to ga v znamenju sloge poljubi in mu izroči doktorski baret. Da se novi doktor posluži takoj ravnokar pridobljene neomejene oblasti, se poda še enkrat na kateder in nadaljuje svoj slavnostni govor. Po končanem govoru se je slovesni sprevod vrnil v Perlahovo stanovanje. Dolgo vrsto let je bil Perlah profesor »mathematum« na artistiški (modroslovni) fakulteti,³⁾ katere dekan je bil, dasi takrat (l. 1534.) že doktor medicine. Pozneje je prestopil kot profesor na medicinsko fakulteto, kateri je bil dekan štirikrat (l. 1539., 1547., 1549. in 1551.). Najvišja akademiška čast ga je doletela l. 1549., ko je bil namreč izvoljen vseučiliškim rektorjem. Blagi naš učenjak tudi v tujini svojih rojakov ni pozabil. Ustanovil je za dijake medicinske fakultete, porojene na Spodnjem Štajerskem, poseben štipendij v znesku 600 gld.⁴⁾

Od njegovih učencev naj omenim slopečega matematika Ivana Vögelina iz Heilbrona in štajerskega rojaka Klemena Kukeca. Prijatelji so mu bili slavni humanisti: Taurellus (Oechsle), Platonis, Schrötter, Reissacher iz Koroške in, kar je za nas najzanimivejše, dunajski škof Slovenec Jurij Slatkonja.

Posebno tesna prijateljska vez ga je vezala s slopečim humanistom Filipom Gundelnom; bil mu je zvest prijatelj celih 40 let. Ko je Perlah v 61. letu svoje dobe umrl (pokopan je

³⁾ Andreas Perlach war der Nachfolger als Lehrer der Arithmetik, Geometrie und Physik des berühmtesten Lehrers der Mathematik Johann Vögelin aus Heilbronn über den Melanchton sagt: »Vienna auctore Puerbachio renata est haec philosophia de rebus coelestibus et nunc magna cum laude possessionem ejus velut haereditarium retinent et ornant ibi cum alii doctissimi viri, tum etiam Joannes Vögelin.«

⁴⁾ Eder, Catal. Rect. ad annum 1549 p. 83: »Andreas Perlachius, Med. Doct. Mathematicum per annos 34. publicus professor, fundavit stipendium, cujus superintendens est Magnificus Philipp Gundelius.«

bil na pokopališču sv. Štefana), zložil mu je iskreni prijatelj Gundel sledeči nagrobni napis: *)

Andreae Perlachio Styro

summae eruditionis mathematico

ac medico

pietate et moribus

ingenio integerrimo

hic sito

qui vixit annis LX

mensibus VI diebus XXIV

decessit XI Junii

anno Christi MDLI.

Philippus Gundelius juris cons.

XL annis jugi amicitia

illi junctus posuit.

Da je Perlah tudi za pero prijel, je povzročilo prigovarjanje prijatelja Tanstätterja. Baval se je z izdavanjem astronomičnih učnih knjig, almanahov, ephimeridov (astronomičnih letopisov). Prvo knjigo: »Allmanach noum« itd., katero je spisal kot 27letni učenjak leta 1517., je poklonil glasovitemu dunajskemu škofu, pokrovitelju učenosti, glasbe in umetnosti, kranjskemu rojaku Slatkonji.

Iz knjige: »Ephimerides de Andrea Perlachii pro Anno 1531« je razvidno, da je izumil Perlah dva astronomiška stroja, katera imenuje: »Astrolabium Arithmeticum« in »Organum Ptholomei«. Poskušal sem dognati vso Perlahovo literarno zapuščino in zasledil sem šestero knjig.

Oženjen je bil Perlah s hčerjo profesorja Boštijana Gleissa, ki se je odlikovala z izvrstnim poznanjem grške in latinske literature.

*) Perger, »Dom von St. Stephan«, p. 37, piše: »Die Grabmäler am Fusse des Stefans Thurmes sind folgende: Gleich am ersten Pfeiler neben der Ecke der untern Sacristei Franz Emerik, k. k. Rath und Lehrer der prakt. Arzneiwissenschaft . . . Der nächste Stein hat oben eine runde Scheibe, in welcher die Auferstehung Christi vorgestellt ist. Hier liegt der Arzt und Mathematiker Andreas Perlach † 1551.«

Perlah je bil naprednjak-humanist. Seveda je živel v stoletju mysticizma, črnošolstva in astrologije, zato je mu ni štetilo v zlo, da se poslednje tudi ni mogel otresti v svojih astronomskih delih, a značilno je, da se v svojih knjigah astrologije ni posluževal v toliki meri, kakor so to storili pisatelji astronomične stroke pred njim in za njim. Dasi je bil Perlah menda od l. 1535. do svoje smrti profesor na medicinski fakulteti, vendar ni spisal nobene medicinske knjige, kar nam svedoči, da se je raje bavil z astronomijo, nego z medicino, ki je bila sicer ondi še v plenici. Vendar ga prišteva Aschbach najodličnejšim dunajskim zdravnikom one dobe, dočim ga uvršča sloveči Melancthon med najizvrstnejše matematike onega stoletja.

Perlahovo ime se blišči na matematiškem obzorju poleg Regiomontana, Collimitia, Peurbacha, Taurella itd.

Še v letu Perlahove smrti je nadaljeval njegov prijatelj Jakob Oechsle (Taurellus) Perlahove astronomijske letopise.⁶⁾

Tudi se nahaja v tej knjigi dunajskim matematikom Tanstätteru, Stiboriju, Vögelinu itd. posvečeni slavonspevi, katerega je zložil Christoph Poppenheuser.

Perlaha zadevajoče vrstice se glase:

Andreasque potens sancta Perlachius arte,

Invida quem nuper facta tulere senem.

Perlaha se nadalje spominjajo v svojih delih Reisacher⁷⁾, Petri Raymundi⁸⁾ in Schrötter⁹⁾.

⁶⁾ Commentaris Ephemeridum Clarissimi viri D. Andreae Perlachii, Stiri, medicae artis Doctoris ac in Academia Viennensi Ordinarij Quondam Mathematici itd. Viennae Austria excudebat Egidius Aquila. Anno MDLI.

⁷⁾ V knjigi: »Doctorum in Viennensi Academia brevis Depictio Autore Bartolomeo Reisachero Carintho Viennae Austriae excudebat, Egidius Aquila Anno M. D. LI.« opeva Reisacher profesorje dunajskega vseučilišča na prvem mestu Andreja Perlaha, potem poleg drugih učiteljev naša rojaka Luko Agathopedia (Doprepoljca) kraljevega superintendenta in prokuratorja Lavrencija Čadeža (Zadesius). Glej str. 7. v 1. sešitku. »Izv. muz. društva za Kranjsko« l. 1899.

⁸⁾ Petri Raymundi: Platonis dialogus de furore poetico multo quam antehoc emendatius itd. Viennae Austriae in Coenobio Praedicatorum

Poglejmo si sedaj še Perlahovo literarno zapuščino.

1.) Allmanach noum super anno Christi saluatoris nostri: MDXVIII Ex tabulis doctiss. magistri Joannis de Gmunden studij quando Uiennen alumni in officina Collimitiana p. Magistrum Andrea Perlachiu Stiru ad Meridianu Vienn. diligentissime suppatalu. Lectori Gundelius.

Na drugi strani posvečuje to knjigo škofu Juriju Slatkonji tako-le: Georgio Episcopo Vienn. Caesaree Maie-statis consilario et Capellae magistro . . . potem . . . Disciplinaru mathematicaru, non solum assertor, uerum etia turor es, In hoc a multoru, qui res sacras administrat ingenio longe alienus. Multi en hodie in ocio atq; desidia uita agunt, tununq magis es negociosus, q. cu in ocio es itd. Ljubezen, katero škof goji do svojega učitelja Tanstätterja, je tudi Perlaha podžgala. Za tem sledi astronomični koledar za leto 1518. Knjiga se hrani v cesarski knjižnici.

2.) Vsus almanach seu Ephemeridum: ex comentarijs Georgii Tansteter Colimitii, Preceptoris sui decerpti, et in quin-quaginta propositiones per Magistrum Andream perlachium stirum Redacti Philippus Gundelius Lectori. Ta knjiga je razdeljena v 50 delov (propositiones). Konečno: Impressum Vienne Pannoniae per Hieronimu Victorem Expensis Joanis Metzker Bibliopolae Ann dni Millesimo quingentesimo decimo octauo (1518).

3.) Almanach nouum super anno Christi saluatoris nostri. MDXX. Ex tabulis doctiss. viri magistri Joannis de Gmunden

Joannes Carbo excudebat Anno MDLI. V tej knjigi se nahaja grška žalostinka, zložena povodom smrti Andreja Perlaha, Praeceptoris et promotoris sui in ipso Funere Vndecima Junij 1551. P. R. A. luguens hora funeris fecit.

⁹⁾ Typus ex Hypokrate Galleno itd. Viennae Austria excudebat Egidius Aquila Anno MDLI Joanne Schrötero Viennarensi. Schrötter je bil Perlahov učenec in prijatelj in mu v tej knjigi posvečuje prelepo elegijo.

studij quondam Viennen. alumni in officina Collimitiana: per Magistrum Andream Perlachium Stirum ad Meridianum Viennen. diligentissime supputatum 1520. Cum. Caes. Maist. grat. et Priuilegio Doctori Collimitio concesso. Knjiga je posvečena Gregorju proštu in naddijakonu v Sekovi. Konečno: Impressum Vienne Pannonie per Joannem Singrenium. (Vseučiliška knjižnica v Krakovem.)

4.) Ephemerides Andree Perlachij, Stiri ex Witschein Artium et Philosophiae magistri magnificae Urbis Viennensis collegae pro Anno domini et Saluatoris nostri Jesu Christi MDXXIX cu configurationibus et habitudinibus planetaru inter se et cu stellis fixis utiq; insignioribus cu ex secundo tu ex primo mobili contingentibus sub tali forma hactenus nemini uisae. Temu slede peteri distihi Ivana Rosine. Dopis na Ferdinanda Hungarie' itd. Perlah pripoveduje, da je že za leto 1528. astronomiški letopis izdal, sedaj pa, ko se knez tako vrlo za vseučilišče zanima, ga bode še bolj popolnil. Tabella insignoru cuitatu motis Lune. Navodilo za rabo koledarja in konečno vremenska prorokovanja, katera še dandanes najdeš po koledarjih.

5.) Judicium Viennense, ex doctissimis Andreae Perlachii Artium et Philosophiae Doctoris Ephemeridibus, per Clementem Kukitz Mathematices Studiosum extractum. Anno Domini MDXXX Impressum Viennae Austriae per Joannem Singrenium.

6.) Ephemerides Andreae Perlachii pro Anno MDXXXI — Insuper andiunximus his nostris in hunc annum Ephemeridibus, Prognosticon, superioris anni eclipsium, quarum effectus hoc anno apparebant.

Na 2. strani je dopis Ivanu Zolnerju cistercijskemu opatu v Rainu na Štajerskem, iz katerega je razvidno, da je Perlah tudi za 1530. leto izdal astronomiški letopis; dalje pripoveduje Perlah, da je opata obiskal in v njem našel velikega prijatelja astronomije. Tu omenja svoja astronomiška stroja: »Astrolabium arithmeticum« in »Organum Ptholomei« in se pritožuje, da ga nekateri neuki zasmehovalci zbadajo, a tolažilna mu je misel,

da so tudi največji zvezdoznanci imeli svoje obrekovalce. Za tem govori o redki prikazni Merkurja, katere ni mogel Stabius nikdar opazovati, Stiborius pa le enkrat. Temu sledita 2 distiha, zložena od Perlahovega rojaka in učenca Klementa Kukca, in slednjič koledar.

To knjigo je Perlah izdal tudi nemški, češ da je pristopna tudi neučenim ljudem. Prestava se mu ni kaj posrečila. Perlah se poslužuje tadanje barbarične nemščine. Knjiga slove: »Pedeutung der zwayer finsternus Sun und Mond in nächst verschiennen iar gesehen, welcher würkhung ditz XXXI iar am kreftigisten sich erzaigen und erst XXXII jar enden werden, durch Andreen Perlach von witschein der sieben freyen und naturlichen khunsten maister disser zeyt auff der löblichen hohen schuel zu Wien in der Astronomey was die himlischen Leuff-wirkung und ire einflvs ist verordneter leser».

Klemen Kukec (Kukitz).¹⁰⁾

Perlahov rojak in učenec je bil Klemen Kukec, profesor matematike na dunajskem vseučilišču. Leta 1535. je bil prokurator vseučilišnikov ogrske narodnosti, a l. 1539. ga najdemo kot dekana modroslovne fakultete. Pri izdaji dveh Perlahovih knjig je Kukec sodeloval.

Boštjan Turk in Jurij Šubarič.¹¹⁾

sta bila l. 1650. v dunajski tiskarni Matevža Richesa na glasu kot izvrstna bakrorezca (umetnika).

Brikcij Preprost.

Komaj osemdeset let po ustanovljenju dunajske univerze,¹²⁾ že v sredini 15. stoletja. je delovalo na univerzi šestero Slovencev,¹³⁾ mej temi slavni Thomas de Čilia (Prelokar), odgojitelj

¹⁰⁾ Denis: »Wiens Buchdruckergeschichte«.

¹¹⁾ Mayer Anton Dr.: »Wiens Buchdruckergeschichte«.

¹²⁾ Dunajsko univerzo je ustanovil cesar Rudolf IV. l. 1365.

¹³⁾ Glej »Znameniti Slovenci« stran 7 v 1. sešitku »Izvestja muz. društva za Kr.« l. 1899.

cesarja Maksimilijana, vseučilišni kancelar, stolni prošt in na zadnje škof v Kostancu; toda za občno prosveto najzaslužnejši se mi zdi Slovenec Brikcij Preprost, ki je bil pred dobrimi 400 leti v tretjič izvoljen rektorjem dunajske univerze. Tega odličnega učenjaka vsi pisatelji zamenjujejo z Jurijem iz Celja (Georgius de Cilia), ki je bil istodobno doktor medicine na Dunaju. Tudi Macun je v svoji književni zgodovini slovenskega Štajerja iz teh učenjakov skvasil moža, katerega je krstil »Georg Briccus«. Preprost je bil porojen v celjski okolici in krščen za Brikcija, zato se je po tedanjem običaju imenoval »Briccus de Cilia«, dočim ga Kink, Fischer in Aschbach dosledno nazivajo »Briccus Preprost von Cilly — Brikcij Preprost — ne pa Georg, Briccus Praepost (prae-positus) je njegovo pravo rodbinsko ime.

Brikcij Preprost ni bil nikdar doktor medicine,¹⁴⁾ nego magister liberalium artium, doctor theologiae in lector theologicus dunajskega vseučilišča. Osemkrat (l. 1476, 82, 85, 87, 92, 94, 95, 96) je bil dekan bogoslovne fakultete, trikrat pa rektor vseučilišni (l. 1480, 91, 97). Leta 1493. je bil kanonik in kantor katedrale sv. Štefana ter namestni kancelar vseučilišni.

Ko je meseca oktobra leta 1493., le nekoliko tednov po smrti Friderika III., cesar Maksimilijan I. — znani pospešitelj in prijatelj humanistiških študij — prišel na Dunaj, pričakovalo ga je vse vseučiliščno osebje pred vhodom v stolno cerkev sv. Štefana, v koje svetišče se je cesar podal s svojim sijajnim spremstvom. Brikcij, kot najboljši retorik, je bil izvoljen za slovesnega govornika. Pozdravil je cesarja v imenu vseučilišča, prosil ga, da naj bode zaščitnik vede, in da naj bi stare pravice vseučiliščne potrdil, kar je cesar Maksimilijan slovesno obljubil.

Že pred Brikcijevim prihodom na vseučilišče vnel se je mej zastopniki starega sholasticizma in mej humanisti hud

¹⁴⁾ Macun ibid.

prepir. Čudno je, da je baš duhovnik — odposlanec papežev — Enea Sylvius (pozneje papež Pij II.) prvi bil, ki je l. 1445. na dunajskem vseučilišču v javnem govoru opozarjal na krasoto poganskih klasikov. Kmalu za njim so nastopili na italijanskih vseučiliščih izšolani profesorji Regiomontanus in Peurbach kot izborni zagovorniki humanizma — na katedrih dunajskega vseučilišča. Po njihovi smrti začel se je zopet šopiriti sholasticizem, kajti sholastiki so z vsemi silami zatirali vsak svobodni pojav, kar nam svedoči burne kongregacijske seje. Profesorji artistske fakultete so se naposled razcepili v dva nasprotna tabora, namreč v tabor zagovornikov starega sholasticizma in v tabor mladih naprednjakov, ki so vso omiko naslanjali na grško in rimsko književnost. »Mladi« so osnovali svojo zvezo in nasprotovali sistematično sholastikom pri vsaki priliki.

Osnovatelj, glava in srce tej zvezi je bil naš Brikcij, kajti zbiral je okoli sebe bojazljive somišljenike artistske fakultete: Bolfenka, Haydena, Raucha, P. Bergerja in druge, ter jih spodbujal, da so predavali o rimskih in grških klasikih — o Virgilu, Horacu, Ciceronu, Sallustu in Seneci. Prebuditelj in zaščitnik humanizma v drugi polovici 15. veka na dunajskem vseučilišču bil je torej naš rojak Preprost. Sholastiki so ga tudi črtili in preganjali — dà, l. 1482. so ga celò obtožili kot »razkolnika« in gojitelja paganskega, jim toli zopernega klasicizma. Zagovarjati se je moral v vseučilišni kongregaciji 24. marca l. 1482. Gotovo se je dobro opravičil, zakaj že l. 1485. je bil izvoljen zopet dekanom bogoslovne fakultete. Dne 24. januarja leta 1493. je bil kot namestnik vseučilišnega kancelarja predsednik komisije, ki je sprejela preklic nekega zavoljo razširjanja krivih nauk obtoženega doktorja Kaltenmarkterja.¹⁵⁾

Brikcij je bil prvi vseučiliški rektor, kateremu je pristojal naslov »magnificus«, kajti cesar Maksimiljan je to častno nazivanje l. 1497. oficijalno zaukazal.

¹⁵⁾ Ta Kaltenmarkter je bil šestkrat vseučiliški rektor.

V srednjem veku pristojal je naslov »magnificus« le takim osebam, katere so imele dostojanstvo državnih knezov. Maksimilijan si je mislil vseučiliškega rektorja blizo tako, kakor velikega mojstra kakega viteškega reda. Kakor se je ta bojeval z železnim, tako naj bi se visoka šola bojevala z uma svetlim mečem.

Vseučiliški rektor je bil za časa Preprostovega rektorovanja najvišji sodnik vsega učiliškega osebja. V kriminalnih zadevah pristojala mu je sodna oblast od najmanjše do smrtne kazni. Če je nastopil kot sodnik, nosili so kot znak tega dostojanstva pred njim meč in žezlo. Ako se je podal v vseučilišče, moral je pred njim stopati pedel z žezlom. Predpisana mu je bila posebna obleka (ausgezeichnete Kleidung). Z leve rame mu je visel španjski plašč (epomis). Toga je bila urezana iz črnega baršuna z zlatim vezilom nakičena in s hermelinovo kožuho vino obrobljena. Za pokrivalo mu je služil črn baržunast biret. Če se je udeležil kakega pogreba, ali če je država žalovala, nosil je obleko iz rudečega baržuna. (Srebrno žezlo rektorjevo je bilo cenjeno 155 gld. 47 1/2 kr.) Ako je rektor uradno nastopil, imel je prednost pred vsakim škofom. Pri procesiji sv. Rešnjega Telesa zastopal je celò odsotnega vladarja.

Kakor že povedano, zavzemal je to visoko dostojanstvo naš Brikcij trikrat. Leta 1469. spisal je Preprost komentar o Ciceronovi retoriki, katero knjigo hrani dvorna knjižnica. V terezijanski knjižnici je pa shranjena 138 strani obsegajoča knjiga: Vocabularium Latinogermanicum, katera je bila last Preprostova. Leta 1497. je ustanovil nekoliko štipendij. (Fundavit Stipendia aliquot in Bursa agni.¹⁶⁾ Ti štipendiji so se vsled dvornega ukaza od l. 1794. začeli imenovati »Briccianisch-Ramingische Stiftung«.

Preprost je umrl na Dunaju dne 29. novembra l. 1505.

¹⁶⁾ Eder, Catalogus Rectorum Archigymnasii Viennensis 1670.

Dr. Josip Gorišek.

Porodil se je Josip na Planini v Štajerski tržanu Mihaelu Gorišku vulgo Slapniku. Izšolal se je na Dunaju, kjer se je nastanil kot zdravnik. Tu se je oženil z imovito udovo Ivanko Kaufmann, posestnico velike tiskarne v zgodovinsko znamenitem pasjem stolpu (Hundsthurm). Leta 1830. je kupil Gorišek Planinski grad od svojega svaka Jurija pl. Mačka, a leta 1851. ga je zopet prodal bavarskemu baronu Uso Kinsbergu.

Ko je dr. Gorišek l. 1856. brez zaroda umrl, podedoval je tiskarno in vse ogromno premoženje njegov bratranec do te dobe preprost tržanski mladeneč Karol Gorišek. Karol Gorišek je dobil v zalogo vse učne knjige avstrijskih ljudskih in srednih šol.

Dne 23. aprila 1860. l. se je poročil v kapelici planinskega gradu s Terezijo, hčerko planinskega učitelja Frančiška Praunseisa in Terezije porojene Križmantič iz Vučjega sela na Hrvaškem. Pri poroki sta bila za priči Jožef vitez Lasser (poznejši minister) in Bartol Tratnik, okrajni predstojnik iz Kozjega.

Dne 11. aprila 1871. leta je Karol Gorišek na Dunaju brez zaroda umrl. Njegovo imetje je podedovala vdova Terezija Gorišek, ki na Dunaju živi.

Mali zapiski.

Francoske ženitve v Ljubljani. Ko sem listal oklicno knjigo tukajšnje frančiškanske župe iz začetka potekajočega stoletja, sem naletel na nekatere francoske ženine, ki so se ne glede na preteče vojne viharje za časa tretje okupacije v Ljubljani vpregli v zakonski jarem. Dne 22. mal. travna 1810 je bil na oklicu v župni cerkvi Marije Device pred mostom: »Alois Perin, Officir per francoskimu Transportu, ledig, rojen u meistu Novard na Francoskim, sdej u Stanuvanju u Kapuzinarski Vorstadt Nr. 65. usame Rosa Vokizhevich, ledik, sakonska hzhyr, rojena u meistu Ragusa u Dalmatii — Sta obadua u domazhi fari«, je pristavil pisalec oklicev. Naslednjega leta so oklicali v isti cerkvi dva Francoza. Dne 4. prosinca 1811 stoji zabeležen v rečeni oklicni knjigi: »Augustus Franciscus Josephus Dupire, Francoski kanzelist, rojen u meistu

Tournes Departement du Nord; usame Charlotte Roben rojena u mejsti Chatillon, departement de la Cote. Jz perpuhenjam vikshi gosposke«. Jeseni istega leta — dne 7. kimalca — je bil oklican: »Jacob Hanrist brigadier per Gensdarmierie is mejlta Eply na francoskim, u Quartirju na Dunejski zefsti 73. usame Julia Maria Magdal. Thomasha Zelsan, inu Mar-jethae Trucco Sak. roj. led. hzhyr is Luzern u Biemonti, Sdej u Quar-tirju u' Wishni gorri per foji materi.« Dosedaj omenjeni Francozje so si izbrali za žene tujke, poslednji francoski oklicanec pri frančiškanih pa si je izvolil domačinko. To je bil: Ludwik Dauton courier ledig v' Stanuvanju v' Gradishe Vorstadt Nr. 31, vzel je: Mario Marn, ledig v' stan v' Gradishe Vorstadt.

Pred 26. dnem meseca kimalca 1812 stoji v oklicni knjigi župne cerkve Device Marije pred mostom opomnja: »Novus denunciandi modus a 1ma Sept. 1812 introductus.« Kako so po novi šegi oklicavali poslej? Takole: »Zhe je en Sami par. Se vam osnani, de N. N. inu N. N. Sa-krament S. Sakona prejeti Shelita. Zhe kdu Sa kaki Zerkveni Sadershik vè, je proshen ga nam resodeti. Se vam tudi osnani, de Sta Se She per deshelski gosposki oglafsila Sa opraviti to, kîr postavo (sic!) Sa-povè, inu kar je treba, de bo nyh Saveso (sic!) velala; inu de nyma Sakrament S. Sakona ne bo udelèn, koker zhe Sta She 54te zhlen po-ftave od 18te maliga Trauna defsetiga lejta dopounila.« Mutatis mutandis obsega isto nastopna opomnja v rečeni knjigi: »Zhe jih je vezh parou.«

I. Vrhovnik.

Slovenski prisegi iz ljubljanskega mestnega arhiva. Slovenski akti so v mestnem arhivu ljubljanskem beli vranovi. Te dni sem naletel na nekaj slovenskega. Slovenska prisega za opekarskega mojstra se doslovno tako glasi: »Jest Fortunat Mate persežem Bogu očetu, Sinu inu Svetimo Duhu eno pravo inu čisto persego, de očem to službo enga cegelskega moistra Svestu, skrbnu inu flissek, bres golfije oprauiti, de očem ta nuz inu dobiček tega Gmein Mesta per moje službe, kulker je mogoče fidrati inu obene škode per cegli, per Apni, per Špevtah, per Rištengi, ali koker že bodi, ne sam storiti, ne perпустiti, de bi kdu drugi storuv; de očem na delauce svestu ahtengo dati inu useh Rečeh toku storiti, koker se na eniga svestiga inu flissek služabnika inu cegel-skega moistra spodobi. Kaker gvišnu etc.« Tu stoji opazka: »Den 24. De-cember 1785 ist obstehendes Jurament abgelegt worden.« — »Bur-garska prisega« iz l. 1791. (fasc. 195.) se pa glasi: »Vi bodete eno persego Bugu ussiga mogočnimu dolpoložili, jenu per vašimu Pošteinjnu, dobromu Jemenu oblubili, tega narsvetlešiga, narmogočnišiga jenu na-premaganga Fürsta jenu Gospoda Gospoda Franceta ta drugiga, izvolenga Rimskiga Cessarja, kraila u' Germanji, u' Jeruzalemu, na Ogorskim inu Pemskim, u Dalmaciji, na Hrouaškim, v' Slavonji, v' Galicji inu v' Lodo-

merji etc., vikši Vajvoda v Esterraichi, Vajvoda v' Burgundji jenu v' Lotringji, v' Zgornji in u Spodni Šlezji, na Štajerskim, na Koroškim inu Krainskim, vikšiga Fürsta v Toškani, v Siebenburgu, Margrafa na Markskim (!) etc. etc. našiga nargnädlivšiga Cesarja, Kraila, Erbča Fürsta inu Gospoda, negove apostolske Svetlosti inu Erbou; tudi Bürgermaistra inu celiga Magistrata čast, nec inu Pogmiranje napumer si deržati, na usso Škodo, kar je na nas ležeče, gledati, taisto preč odverniti. Dalej čez njih cesarske kraileve Svetlosti narveči Peršono, ali njih Erbe inu duželske Gosposke, tudi čez Burgermaistra inu rathne Gospode na nobeno vižo kei striti: narmen pak takšnem Touarštvami ali Skupeizberalšami, v katerih bi kej čez cesarsko krailevo Svetlust, njih Erbe inu duželske Gosposke, ali čez Bürgermoistra inu Magistrata, tudi čez nuc tega Mesta naprepernešenu inu sklepanu bilu, sse perdužiti inu skupej potegniti: ampak de vi tam, kir bodete od eniga takšniga skrivniga Tovarštua ali Sklepanja kei slišali ali občutili, letu usselej Burgermaistra inu rathnem Gospudam brez čakanja napumen daste inu nezamoučate: tudi zadneč vaše Gosposke zapoudi inu poveille u' sih rečeh zvestu inu s' Pokoršeno dopouniti očte.« Potem stoji opomnja: »Koker je meni zde naprederžanu jenu jest po letemu sse zaderžati ssem zaužan bil, letu imam inu očem zvestu inu s' Pokoršeno toku gvišnu dapernosti, koker gvišnu Bog meni ima pomagati. Amen.« Podpisani so: Jakob Mally, Val. Nouak, M. Košak, Mat. Suhadounik, Andr. Hitti, Tom. Sichel, M. Pirz, Luka Khern, Georg Suppan (ki je vse tovariše podpisal). (Izvirni listini sta pisani z bohorčico.)

A. Aškerc.

Slovenska pesem pri vstajenju pred dvesto leti. Jezuviški dnevnik, ki se nahaja sedaj v muzejskem arhivu v Rudolfsčcu v Ljubljani, hrani marsikatero črtico, pojasnujočo nekdanje cerkvene obrede. Evo, kako so obhajali jezuviti pri sv. Jakobu v Ljubljani vstajenje Gospodovo. To slavnost so praznovali na veliko soboto zvečer ob 8. uri. Pri božjem grobu so se zbrali svetilci, redovniki tovarštva Jezusovega, »linteri« in leviti. Mašnik je vzel v roke Najsvetejše ter proti ljudstvu obrnjen trikrat zapev: Aleluja. Potem je stopil, držeč Najsvetejše, do roba božjega groba, tamkaj je začel: Te Deum laudamus. Med tem, ko so godci nadaljevali zahvalno pesem, se je pričel sprevod. Šel je po sredi cerkve, skozi mala vrata poleg oltarja sv. Križa je krenil na vrt in potem na šolski trg; krog znamenja Device Marije so se vrnili nazaj v cerkev k velikemu oltarju. Okna bližnjih jezuvških poslopij so bila krasno razsvetljena. Pred sprevedom so nosili dve beli zastavi, za katerima je šlo nekaj dijakov iz nižjih razredov, potem so se razvrstili bratovščine: »latina minor« s svojo zastavo, »latina maior« in »germanica« z zastavo in z osmimi svetilci. Za bratovščinami so stopali redovniki jezuviti s prižganimi svečami, potem duhovniki — eden izmed

njih je nosil podobo vstalega Zveličarja — in naposled mašnik z Najsvetejšim pod nebesom, ki so ga nosili štirje ali pa šest klerikov, če teh ni bilo, pa kazisti, katere so prej ta dan določili. Poročevalec o slavnosti vstajenja v jezuviškem dnevniku je l. 1686. pristavil, da je prejšnja leta nosilo nebo pri procesiji šest doktorjev, ker je pa večinoma kateri izmed njih izostal, so sklenili o. jezuviti, da je primerneje, ako nosijo nebo kleriki ali kazisti, da ne bo predolgega čakanja ali zmešnjave. Za nebesom so korakali svetni dostojanstveniki, za njimi verniki z gorečimi svečami. Ko je dospel mašnik z Najsvetejšim k velikemu oltarju, je zapel: *Regina coeli* . . . Po dovršeni molitvi na čast Materi božji je vzel slovenski nedeljski pridigar (*Concionator Dominicalis Carniolicus*) kip vstalega Zveličarja z oltarja, kamor ga je bil postavil po procesiji. Držeč ga je stopil k ograji tik sedežev blizu kropilnika, ki je bil pred oltarjem Matere božje, ter stoječ med dvema svetilcema je zapel slovensko pesem (*carniolicum cantum*): »Jesus ie od smerte vstal«. Ljudstvo je nadaljevalo (*et proscutus est populus illum cantum*):

Od njega bridke martre:

Ob tu se vefelimo,

Inu Boga hvalimo.

Kyrie eleyfon, Krište eleyfon.

Ko so odpeli poslednjo kitico te stare velikonočne pesmi:

Alleluja, Alleluja, Alleluja:

Nam se je vefelili,

Nam hozhe k' trofhtu priti.

Kyrie eleyfon, Krište eleyfon!

je mašnik pokadil Najsvetejše, zapel: *Genitori Genitoque*, dal blagoslov ter naposled spravil Najsvetejše v tabernakelj.

Jezuviški dnevnik poroča, da je zlasti ženski spol vneto prepeval slovensko velikonočno. Pri veliki soboti dne 13. malega travna 1748 pa stoji opomnja, da so ta dan pri vstajenju opustili slovensko pesem, katero so prejšnja leta dekleta predolgo zatezala, zaradi česar se je poslušalcem pristudila, namesto nje so zapeli godci na koro po »*Regina Coelis*« v nemškem jeziku pesem: »*Christus ist erstanden*«, katero bo v prihodnje po hišnem obredniku mašnik intoniral, kakor je vse to o. rektor ukazal. (»*Id ab aliis annis diversum fuit, quod cantilena, quae aliis annis carniolice à puellis diu admodum et cum audientium fastidio cantabatur, lingua Germanicà post Regina Coeli, vulgò »Christus ist erstanden«, à Musicis in choro fuerit decantata, proximis annis juxta rituale Domus Professae à Sacerdote intonanda, ut haec omnia R. d. P. Rector disposuit.*«) I. Vrhovnik.

Frančišek Juliani. Prešeren in ljubljansko višje škofijstvo se vjemata v označbi duhovnika Frančiška Julianija. Pre-

šernov napis na njegovem grobu proslavlja Julianija kot učenega, za božjo čast in za blagor vernikov vnetega duhovnega pastirja, pridigarja in spovednika:

Opasal vere bil orožje,
Za božjo čast vojščák goréč,
Presvítel svěčnjak cerkve božje,
Bil prid'gar, spovednik slovêč;
Da brez moči bi noč b'la huda,
Čuval je romarjev pastír.
Tam Bog mu daj v plačilo truda
V nebesih vživat' večni mir.¹⁾

Da Prešeren ne pretirava hvaleč Julianija, svedoči zapisnik duhovnikov ljubljanske višje škofije z l. 1788., hranjen v ljubljanskem škofijskem arhivu. Mladi duhovnik Juliani je ondukaj takole označen: V Gorici je dovršil vse nauke razun javnega zagovarjanja (*dempta publica defensione*), popolnil si jih je z marljivim čitanjem (*est sedulus in lectione*); ni dvoma o njegovi učenosti (*nec dubium de scientia*). Nravi je blage (*ingenii boni*). Govor mu je dosti prijeten (*gratiam dicendi possidet satis amoenam*). Njegovo vedenje je neoporočeno. Peča se z dobrimi ljudmi. Njegove čednosti spremlja priljudnost (*comitas*). Rad obiskuje bolnike, zato se je jako prikupil občanom. Nobene strasti, nobene napake ni na njem.

Kje je svetil ta »presvítel svěčnjak cerkve božje«? Frančišek Juliani se je porodil v biljanski župi na Goriškem dne 15. vinotoka 1756. Ko je bil l. 1781. sprejel v Gorici mašništvo — namiznino mu je dala soseska Device Marije in »Vanigrad« (Gornji Grad) — je deloval najprej v Gorici, potem v Gornjem Gradu, štiri leta pri Sv. Margareti. Dve leti je namestoval lokalnega kapelana v Štangi. Od tam je šel kapelanovat v Stičino, kjer je bil leta 1788. »Catalogus sacerdotum archi-dioecesis Labacensis« z l. 1793. in 1794. navaja Frančiška Julianija kot drugega kapelana v Šmartinu pred Kranjem. V »Catalogu« za l. 1795. pa stoji pod zaglavjem »Expositura in monte S. Judoci« natisnjen: »R. D. Franciscus Julliani, expositus«. Pri romarski cerkvi sv. Jošta v šmartinski župi blizu Kranja je pastiroval Juliani do smrti, ki mu je zatisnila oči ob 11^{3/4} uri dopoldne 14. grudna 1836. Dne 16. grudna ga je pokopal na šmartinskem pokopališču nakelski župnik Blaž Blaznik vpričo šestnajstih duhovnih tovarišev.

I. Vrhovnik.

¹⁾ Jurčič-Stritar, Pesmi Fr. Preširna, str. 253.